

CT. III. 508

G. BEZVICONI

VIATA BISERICESCA A ODESEI

1794 — 1943

TIPOGRAFIA SFINTEI MONASTIRI NEAMTU
1943

2635

G. BEZVICONI

VIATA BISERICESCA A ODESEI

1794 — 1943

TIPOGRAFIA SFINTEI MONASTIRI NEAMTU

1943

CT. III, 508

BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ
NEAMȚ

Fond „G.I.K.”

30.581

I

MITROPOLITUL GAVRIL BĂNULESCU-BODONI, CTITOR AL ODESEI

Se crede că în secolele al III-lea și al IV-lea, pe malul Mării Negre, unde astăzi se întinde Odesa, se afla vechea colonie grecească Odesos. În orice caz, urmele arheologice vin să confirme ipoteza unei așezări antice, în părțile acestea.

Pentru un mileniu întreg, năvălirile barbare au șters această localitate din istorie. În secolele XV-XVI-lea, aici apare Hagibey, un cuib haiducesc al Tătarilor, străjuind deșertul stepelor. Cetățuia a cucerit-o, la 14 Septembrie 1789, vice-amiralul de Ribas (1749-1800), - un spaniol, născut la Neapole și ajuns în serviciul Rusiei. În Mai 1794, i s'a poruncit fondarea portului Hagibey, peste câțva timp numit : Odesa ¹⁾.

Colaboratorul principal al lui de Ribas la clădirea Odesei a fost generalul de Wollant, inginer, de fel din Brabant ²⁾, iar rolul de creator al orașului a revenit ilustrului Armand-Emmanuel du Plessis, duce de Richelieu (1766-1822), nepotul faimosului mareșal al Franței, de Richelieu. Numit în 1802, la conducerea Odesei, ducele a adus acest port la o stare înfloritoare. L-a părăsit la 1814, înapoiindu-se în Franța, unde, mai târziu, a ajuns prim-ministru. Succesorul său, contele de Langeron, dar mai cu seamă prințul Voronțov, au continuat opera nobilului duce de Richelieu.

Noua regiune dintre Bug și Nistru, în conformitate

1) Odesa, 1794-1894, — Odesa, 1895.

2) Amintim și pe arhitectul comunal de pe timpul lui de Ribas, românul Manole.

cu tratatul dela Iași (1791) încadrată în granițele Rusiei, din oficiu a intrat sub jurisdicția bisericească a eparhiei vecine, a căreia șef era Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Românul – Mitropolit, erudit cărturar, evlavios ierarh, bun administrator și aprig patriot, Gavriil este adevăratul întemeitor al vieții bisericești din Odesa și din întreaga această margine, pe atunci încă pustie. Cărtoriile lui au pecetluit pentru ani de-a rândul, până în zilele noastre, trăinicia creațiilor unei puternice personalități.

Născut în Bistrița Transilvaniei, Bănulescu-Bodoni nu s'a mărginit cu studiile în patrie, ci a trecut în 1771 la Chiev, unde un alt mare Român, Mitropolitul Petru Movilă, a fondat renumita academie teologică. Aproape doi ani mai târziu, el a plecat în Orientul apropiat. Mai târziu, a fost profesor la Iași, iar dela 1782 – profesor și apoi rector al seminarului teologic din Poltava, unde sub cărturărească sa îndrumare s'au format distinși elevi ai acelei epoci: Martânov, Gnedici, Cunițchi și alții ¹⁾.

La 1784, Gavriil iarăși se întoarce la Iași, unde Mitropolitul Gavriil Kallimah îl ridică la rangul de arhimandrit și-l propune candidat la conducerea episcopiei Romanului. Dar, intrigile fanarioților nu-i permit, și de data aceasta, să-și urmeze activitatea în patrie. Războiul ruso-turc din 1787, îl readuce la Poltava. Familia Domnitorului pribeag Alexandru Mavrocordat apreciază în mod deosebit pe eruditul cărturar și-l recomandă Arhiepiscopului Amvrosie Serebrenicov al Ecaterinoslavului, cu reședința la Poltava. Astfel, Gavriil e numit din nou rector al seminarului din Poltava, însoțind la 1789 pe

1) Stadnițchi, — *Gavriil Bănulescu-Bodoni, Exarhul Moldo-Vlahiei și Mitropolitul Chișinăului*, Chișinău, 1894, pp. 62-63. Cele mai complete biografii, consacrate vieții Mitropolitului Gavriil și succesorului său, Arhiepiscopul Dimitrie Sulima, le-a publicat regretatul Iosif Parhomovici, în „Revista societății istorico-arheologice-bisericești din Chișinău”. În ce privește, însă, pe Arsenie Stadnițchi, născut la 1862 la Comarova (Hotin), fost elev și profesor al seminarului teologic din Chișinău, el a ajuns rector al academiei din Moscova, Mitropolit al Novgorodului și cel dintâi candidat la Patriarhie; a murit la 1936, trimis în surghiun de bolșevici la Taşkend în Turchestan.

Amvrosie, când acesta e trimis, ca exarh-locotenent, în Principatele Române.

La Iași, la 26 Decembrie 1791, Gavriil Bănulescu-Bodoni a fost hirotonit Episcop al Tighinei și al Cetății-Albe, Vicar al Mitropoliei Moldovei. După încheierea păcii dela Iași, el a fost numit - la 11 Februarie 1792 - Mitropolit al Principatelor, dar la 19 Iunie a aceluiași an a fost depărtat la Constantinopol. Peste trei luni a murit Arhiepiscopul Amvrosie și, la 10 Mai 1793, Gavriil a fost numit în locul său, ca Arhiepiscop al Ecaterinoslavului, cu reședința la Poltava.

La 22 August 1794, invitat de vice-amiralul de Ribas, Mitropolitul Gavriil a sfințit locul unde urma să se întemeieze Odesa și, în special, locurile pentru cele dintâi patru biserici ¹⁾, dintre care temeliiile bisericilor sf. Nicolae și sf. Alexandru s'au pus chiar în prezența sa, la 14 și 15 Noembrie 1795. În August 1795, cu binecuvântarea Mitropolitului, s'a fondat biserica sf. Ecaterina; locul celui de al patrulea lăcaș, sfințit de Gavriil, a fost al bisericii „Grecești”, a sf. Treimi ²⁾. În același timp, în apropierea temeliei viitoarei biserici de piatră, a sf. Nicolae, s'a zidit un lăcaș provizoriu, de lemn.

La 27 Ianuarie 1795, s'a înființat general-guvernământul Voznesenscului, conducerea eparhială revenind lui Gavriil, care n'a putut, însă, să se mute la Voznesensc, nedispunând orașul de clădirile necesare. La 8 Decembrie 1795, Odesa s'a încadrat oficial în această eparhie, care continua să se numească a Ecaterinoslavului. Astfel, marele Mitropolit român a ajuns nu numai acela care a sfințit întemeierea orașului și a primelor biserici, dar și acela care a binecuvântat fondarea magistraturei orașanești, a vămii și a carantinei. În Decembrie 1796, reședința șefului eparhial s'a mutat la Novomirgorod, iar la 1799 denumirea guvernământului Ecaterinoslavului s'a schimbat în aceea a Novorosiei. La 29 Septembrie a aceluiași an, Gavriil a trecut Mitropolit la Chiev. Numit

1) A. Scalcovschi, — *Primele trei decenii ale istoriei orașului Odesa*.

2) Preot Serghie Petrovski, — *Catedrala Preobrajenschi din Odesa*, Odesa, 1908, p. 4. Este un important izvor de documentare asupra vieții și a operei tuturor Ierarhilor Odesei.

la 1801, în sf. Sinod și decorat cu steaua sf. Andrei, la 1803 el s'a retras la pensie, venind la Odesa și locuind aici până la 1805, în viitoarele case arhieresti. Dorința sa era, însă, de a se așeza și mai aproape de patrie, încât îl aflăm mai ușor la Dubăsari, pe malul Nistrului, într'o localitate pe-atunci destul de sălbatecă, unde nobilul Ierarh trăiește într'o creștinească, dar și cărturărească resemnare, creînd, pe lângă celelalte așezăminte, și o tipografie.

La 27 Martie 1808, în toiul unui alt război dintre Ruși și Turci, Mitropolitul Gavriil a fost numit Erarh al Bisericii din Principatele Române. Patru ani mai târziu, pacea dela București a rupt din sânul Moldovei partea de răsărit a țării, regiunea dintre Prut și Nistru, denumită Basarabia și anexată Rusiei. Retrăgându-se în hotarele împărăției, la Chișinău, noua capitală a Basarabiei, Gavriil și-a văzut eparhia redusă la un teritoriu necorespunzător rangului său de Mitropolit. La 21 August 1813, s'a înființat formal această nouă eparhie - a Chișinăului și Hotinului (ținând seamă de existența, la Hotin, a episcopiei cărturarului dela sfârșitul secolului al XVIII-lea, Amfilohie Hotiniul), și cum în fruntea ei, din interese politice de păstrare a unei autonomii regionale, rămânea un Mitropolit, i s'a adăugat, pentru lărgirea spațiului eparhiei, și „stepa Oceacovului“ cu Odesa. Astfel, încă pentru 25 ani, Transnistria a rămas sub influența vieții bisericești din părțile apusene-românești, de care ea ținea în cursul secolului al XVIII-lea, când clerul și lăcașurile locale se sfințeau de mitropolii Proilavei (Brăilei) ¹⁾.

Când Gavriil Bănulescu-Bodoni a ajuns, la 1799, Mitropolit al Chievului, în locul său, la 29 Septembrie, în fruntea eparhiei Novorosiei și a Niprului, a fost numit Atanasie (Ivanov), Episcopul Voronejului, un bătrân fără însemnătate, decedat la 18 August 1805. Încă la 18 Februarie 1800, biserica de lemn, a sf. Nicolae, din Odesa, cu toată modestia ei, a fost proclamată Sobor (catedrală). Eparhia își schimba denumirile, deoarece guvernământul Novorosiei s'a subîmpărțit în trei guvernăminte, Odesa

1) I. Frățiman, — *Administrația bisericească la Românii transnistrienii dintre Bug și Nistru*, Chișinău, 1920.

facând parte din cel al Nicolaevului (1802), apoi al Hersonului (1803), pe când centrul eparhial s'a mutat la Ecaterinoslav (1804).

La 8 Aprilie 1804, la Odesa are loc cea dintâi procesiune religioasă, care pornește dela biserica sf. Nicolaie, spre locul unde s'a început clădirea catedralei. Ducele de Richelieu participă la procesiune. În același an s'a sfințit capela școlii comerciale din localitate. Succesorul lui Atanasie, Arhiepiscopul Ecaterinoslavului Platon (Liubarschi, † 1811)¹⁾, în cadrul unei mari solemnități, la 25 Mai 1808, a sfințit viitoarea catedrală – Soborul Preobrajenschi (Schimbarea la față), – fondat de Mitropolitul Gavriil. În același an s'a sfințit și celălalt sfânt lăcaș, a cărui temelie s'a pus de Mitropolit, – biserica sf. Treimi. Tot pe atunci a luat ființă școala de cântăreți a Soborului, iar mai târziu s'a inaugurat capela spitalului.

Dela 7 Februarie 1812 până la 21 August 1813, Odesa s'a aflat sub jurisdicția eparhială a Arhiepiscopului Iov Potiomchin²⁾, al Ecaterinoslavului, care n'a lăsat, însă, o amintire frumoasă.

Numai întoarcerea Odesei, la 21 August 1813, sub conducerea eparhială a Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, a reînviat viața bisericească locală. Rămas la Chișinău, chiar de el ales și sprijinit drept capitală a Basarabiei, cedând ca însemnătate față de Mitropolia Chișevului ce-a deținut-o în trecut, Gavriil a preferat acest colțisor al patriei sale, tuturor eparhiilor vastului imperiu. Aici el s'a strădui, fondând consistorul, seminarul, palatul mitropoliei, tipografia, orânduind mănăstirile și bisericile, îndrumând chiar și viața obștească, apărând tradițiile vechi românești, stabilind astfel baze solide pentru posteritate.

Nu uita Mitropolitul nici Odesa, în care a și locuit în trecut. La 14 Iulie 1814, din binecuvântarea lui s'a sfințit capela „edinovertților“, biserica lor inaugurându-se

1) Scriitor istoric, rector al academiei din Cazani, Episcop la Tambov și Astrahani. *Dicționarul Enciclopedic*, ed. Brockhaus și Efron, vol. 46, p. 852.

2) Născut în 1750, la Smolensc, egumen al mănăstirilor Horodiștea și Slatina, în Moldova, până la 1792. Dosarul eparhiei Hersonului, com. de Arhimandritul Antim Nica.

la 1822.¹⁾ În anul următor, Gavriil și-a înființat o gospodărie la Fântâna Mare, cam la vreo zece km. de oraș, zidind acolo biserica Adormirii Maicii Domnului. El a binecuvântat, la 1816, așezarea temeliei bisericii Tuturor Sfinților, din vechiul cimitir, sfințită la 1820 și distrusă de bolșevici; tot pe atunci s'a sfințit biserica sf. Înălțări, din mahalaua Cuialnițchi. La 8 Noembrie 1817, s'a pus temelia unei alte ctitorii a Mitropolitului: biserica sf. Mihail, din mahalaua Moldovanca²⁾ sfințită la 1820; pe lângă această biserică, dela 1890 a funcționat o școală parohială³⁾. S'au sfințit, în același an bisericiile sf. Gheorghe, din Dalnic, și sf. Adormire, din Tatarca. Astfel, până la moartea sa, ce-a urmat la 30 Martie 1821, în vârstă de 75 ani, la Chișinău, nobilul Mitropolit, românul Gavriil Bănulescu-Bodoni și-a legat numele atât de fondarea Odesei, cât și de zidirea tuturor vechilor așezăminte bisericesti ale acestui oraș. În mormântat la mănăstirea Căpriana din Basarabia, Mitropolitul Gavriil trăiește, prin înfăptuirile sale, în spiritualitatea culturală ortodoxă a Odesei.

1) Preot S. Serafimov, — *Biserica sf. Acoperemânt al Maicii Domnului, a „edinoverților“ din Odesa*, — Odesa, 1883. *Centenarul parohiei sf. Acoperemânt al Maicii Domnului*, în „Buletinul eparhial al Hersonului“, 1898. „Edinoverți“ = de aceeași credință; cererea zidirii bisericii lor s'a adresat la 13 Iunie 1798, către Mitropolitul Gavriil; cel dintâi preot a fost Teodor Carasev (1798-1827).

2) *Biserica Arhanghelului Mihail, din Moldovanca, din Odesa*, Odesa, 1917.

3) Preot M. Popov. — *Școala parohială a sf. Mihail, din Moldovanca din Odesa, 1890-1915*, — Odesa, 1916.

II

PRINCIPALELE CTITORII DIN ODESA ALE MITROPOLITULUI GAVRIIL BĂNULESCU-BODONI

Catedrala

„Chiar dela începutul existenței orașului Odesa – po-vestește un cronicar al vremii ¹⁾ – viața populației sale era strâns legată de Sobor“.

Soborul, viitoarea catedrală a Odesei ²⁾, a fost o ctitorie a Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, care a pus temelile acestui sfânt lăcaș, la 1795. Proiectul construcției s'a alcătuit de inginerul von Resont, până la 1797 zidindu-se numai fundamentul clădirii, continua-rea lucrărilor reluându-se abia la 1804, de arhitectul Frapoli.

Dela 1803 până la 1809, parohul Soborului a fost un vechi discipol al Mitropolitului Gavriil, preotul Petre Cunițchi ³⁾. Născut la 1774, el a studiat la seminarul teologic din Poltava, de sub conducerea lui Gavriil Bănulescu-Bodoni. Savantul slavist Guță Venelin, fost profesor al seminarului din Chișinău, îl considera pe Cunițchi un erudit elenist. Intre anii 1795-1800, preotul a fost profesor la seminarul din Novomirgorod, activând sub îndrumarea lui Gavriil. Numit la 1803, la Odesa, Petre Cunițchi a reluat aici aducând la bun sfârșit clădirea viitoarei catedrale, care de mai mulți ani rămă-sese în părăsire. Dar Mitropolitul Gavriil a fost numit

1) *Catedrala Preobrojenschi din Odesa până și după reclădire*, — Odesa, 1906.

2) Preot S. Petrovski, *op. cit.*, pp. 1-58. *Centenarul sfințirii Catedralei Preobrajenschi din Odesa*, — Odesa, 1908.

3) Preot S. Petrovski, *op. cit.*, p. 398 și urm.

Exarh în Moldova și îndată l-a chemat la Iași pe harnicul său discipol, căruia i-a încredințat conducerea consistorului din Iași și a seminarului Socola. Dela 1812, Cunițchi s'a așezat la Chișinău, unde a continuat aceeași prodigioasă activitate, ca și la Iași, în fruntea consistorului și ca cel dintâi rector de seminar (1813-1821).¹⁾ Preotul Cunițchi a fost un profund cunoscător al legislației moldovenești a lui Andronache Donici și Armeanopol, distins cărturar, scrisului său aparținându-i primul istoric al Basarabiei, (1813). La fel, el a rostit un emoționant discurs la înmormântarea marelui său ocrotitor, Mitropolitul Gavriil.²⁾ Așezându-se la Odesa, preotul Cunițchi a avut darul de a învia viața bisericească locală, iar în ce privește Soborul, el a clădit clopotnița sf. lăcaș (1824-1837), binecuvântarea fiind dată de succesorul Mitropolitului Gavriil, Arhiepiscopul Dimitrie Sulița. Distinsul preot a murit la 29 Ianuarie 1837. Succesorul său la Sobor, numai timp de un an, a fost preotul Isidor Gherbanovschi († 1854), un alt discipol al Mitropolitului Gavriil, activând și el la Iași și Chișinău, rămas mai apoi preot al închisorii locale.

Sfințit la 25 Mai 1808, Soborul s'a înălțat cu trei altare: principalul - sf. Schimbare la față (Preobrajenschi), cel din dreapta - sf. Nicolae, în amintirea vechii biserici de lemn, și cel din stânga - sf. Spiridon. Iniființându-se, la 1837, eparhia Hersonului și a Tauridei, biserica Preobrajenschi s'a proclamat oficial catedrală. S'a observat, însă, necesitatea lărgirii spațiului catedralei, încât, între anii 1837-1848 s'a unit lăcașul principal cu clopotnița, formându-se astfel o galerie. Între anii 1848-1853, s'a făcut a doua reclădire, mărindu-se cupola, după modelul catedralei sf. Isachie, din Petersburg. Apoi s'au mai sfințit două altare: Sf. Simion și Ana Profetă și sf. Atanasie din Aton și Serghie Radonejschi. La

1) A. Parhomovici, — *Spisocul rectorilor și inspectorilor seminarului teologic din Chișinău*, „Revista Societății istorico-arheologice-bisericești din Chișinău“, vol. VI, 1911.

2) „Curierul Odesei“, 1837, nr. 11. „Buletinul eparhial al Hersonului“, 1861, IV. p. 83.

1889, s'a înlocuit iconostasul de lemn cu un nou iconostas, de marmoră. După schițele inginerului Todorov, probabil și el un român de origine, între anii 1900-1903 s'a pornit ultima reclădire a catedralei.

Catedrala din Odesa era unul din cele mai bogat împodobite și artistic pictate sfinte lăcașuri. În fiecare an, dela 1 Octombrie până în a patra zi a sf. Paști, aici se păstra sf. Icoană de minuni făcătoare a Maicii Domnului, din Casperovca. În catedrală au fost înmormântați Arhiepiscopii: Inochentie, Ioanichie, Dimitrie, Nicanor și Dimitrie, precum și fostul general-gubernator al Novorosiei, prințul Mihail Voronțov (1789-1856), și soția sa (1792-1880).

Această măreață catedrală a fost, în mod sălbatec dinamitată și aruncată în aer, de bolșevici, în primăvara anului 1936, iar sicriile câtorva arhiepiscopi aruncate în cimitirul mahalalei Slobodca.

Casa arhierească (Reședința).

Retregându-se dela Mitropolia Chievului, în toamna anului 1803, Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a venit să se așeze la Odesa, unde a locuit până la 1805, când s'a mutat la Dubăsari. Aici, el și-a clădit casele din actuala stradă a Mitropoliei (fosta Sofia), refăcute cu timpul în reședința episcopală.¹⁾ La fel, Mitropolitul și-a întemeiat și biserica acestei reședințe cu hramul sf. Cruce.

Plecarea Mitropolitului din Odesa a contribuit la înstrăinarea acestor case, unui grec, Aorpano, acesta vânzându-le contesei Sofia Potocki. Participarea contelui Alexandru Potocki la rebeliunea polonă, a pricinuit sechestrarea palatului (1834), cedat drept locuință șefului eparhiei creată la 1837, Arhiepiscopul Gavriil (Rozanov). Astfel, casele Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni au reintrat în patrimoniul bisericesc, păstrând înălțătoarea lor menire de-a adăposti pe îndrumătorii spirituali ai

1) Preot S. Petrovski, — *A 75-a aniversare a sfințirii bisericii arhierești a sf. Cruci, Casa Arhierească din Odesa și biserica sa*, Odesa 1917.

Odesei. La 11 Septembrie 1838, s'a făcut sfințirea solemnă a bisericii palatului. Clădirea s'a adăugat, la 1878, cu un etaj, rezidirea bisericii terminându-se la 1882.

Bolșevicii au distrus sf. biserică, pângărind întreaga reședință. Dar râvna creștinească a unui destoinic succesor al Mitropolitului Gavriil, Mitropolitul Visarion, readuce, în 1943, această ctitorie la o cuvenită sfințenie.

Mănăstirea Sf. Adormiri.

„De numele Mitropolitului Gavriil e strâns legată înființarea și organizarea mănăstirii sf. Adormiri, din Odesa“. ¹⁾

Locuind la Odesa în anii 1803-1805, Mitropolitul a cunoscut aici pe un evlavios român, nobilul Alexandru Tăutu, urmaș al unor boieri mari ai Moldovei, pribegiți în Transnistria. Acesta era proprietarul unei gospodării de 55 ha., din care 25 ha. grădină fructifieră, așezată în mahalaua Fântâna Mare, la distanță de vreo zece km. de oraș. Când Odesa a intrat sub jurisdicția bisericească a Mitropolitului Gavriil, ajuns șeful eparhiei Chișinăului și Hotinului, Alexandru Tăutu i-a adresat o cerere formală de-a primi gospodăria sa dela Fântâna Mare, donație, pentru fondarea acolo a unei mănăstiri. Intenția boierului român era și mai frumoasă, dorința lui fiind clădirea și a unui far, care ar păzi pe navigatori de această coastă primejdioasă. În raportul său către sf. Sinod, din 14 Mai 1814, Mitropolitul și-a expus proiectul. S'a clădit farul, iar Mitropolitul a zidit biserica sf. Adormiri, dorind să creeze aici o reședință de vară a Ierarhilor Odesei. Observând însă depărtarea acestei localități de centrul orașului, el a renunțat la prima sa intenție, exprimându-și dorința de-a se înființa acolo o mănăstire. Moartea Mitropolitului nu i-a dat să vadă planul realizat, această importantă ctitorie românească sfințindu-se la 1 Iunie 1824.

Cea dintâi mănăstire a eparhiei Hersonului, s'a în-

1) Preot S. Petrovski, — *Catedrala, op. cit.*, pp. 99-101.

ființat la 3 Decembrie 1803¹⁾. Este mănăstirea sf. Grigorie-Biziucov. Biserica de lemn din această localitate datează dela 1782, iar numele de „Biziucov“ vine dela o mănăstire din părțile Smolenscului, desființată la 1803. Printre stareții acestei mari și foarte bogate mănăstiri depe Nipru găsim pe viitorii Arhiepiscopi ai Odesei: Dimitrie (Muretov), Leontie, Ioanichie, Platon, Serghie și Iustin.

1) N. Murzachevici, — „Știri despre unele mănăstiri ortodoxe“, „Notițele Societății de istorie și antichități din Odesa“, vol. II, p. 302 și urm. *Schiță istorică despre mănăstirea sf. Grigorie-Biziucov, din eparhia Hersonului*, — Odesa, 1903.

III

SUCCESORII MITROPOLITUL GAVRIIL BĂNULESCU-BODONI

1. ~ Succesorul Mitropolitului Gavriil a fost Arhiepiscopul **Dimitrie** (Sulima) al Chișinăului și Hotinului. Era un colaborator destoinic al marelui dispărut, desfășurând o largă activitate în Moldova, iar dela 1812 ~ în Basarabia. Arhiepiscopul a murit la 1844, la Chișinău.

În Aprilie 1821, vasul grecului Sclavo a adus la Odesa trupul neînsuflețit al Patriarhului Grigorie al Constantinopolului, martirizat de Turci, și aruncat în mare. Arhiepiscopul Dimitrie a sosit în localitate, ca să facă personal prohodul solemn al înmormântării. La ceremonie au mai participat: Eutimie, Mitropolitul Ierapolului, Leontie, Mitropolitul Serbiei, și Chiril, Mitropolitul Dristrei, refugiați pe vremea răscoalei Eteriei, în hotarele eparhiei Chișinăului¹). Discursul, la înmormântare, l-a pronunțat vestitul predicator, Constantin Iconomos²). Corpul Patriarhului a fost așezat în biserica „grecească“, fiind transportat, în 1871, la Atena. Tot la această biserică a fost înmormântat Gherasim, Mitropolitul Adrianopolului, decedat la 4 Ianuarie 1842, care dela 1830 locuia la Odesa. Pentru numeroșii emigranți din timpul Eteriei, s'a aprobat (până la 1868) să se facă serviciul divin în limba grecească, în fața altarului sf. Spiridon al catedralei.

În aceeași vreme o aleasă activitate creștinească, de binefăcători și fruntași ai culturii, au desfășurat la Odesa

1) I. N. Halippa, în „Operele Comisiei savante guberniale a arhivelor din Basarabia“, vol. I.

2) O scrisoare a lui C. Iconomos, către Al. Sturdza, s'a publicat în „Buletinul eparhial al Hersonului“, 1861, nr. 6.

românii Alexandru Sturdza și sora sa, contesa Roxandra Edling.

Născut la 18 Noembrie 1791, la Iași, fiu al cultului vornic Scarlat Sturdza (în anii 1812-1813), cel dintâi guvernator al Basarabiei, † 1816 și al Domniței Sultana C. Moruzi, Alexandru Sturdza a fost un diplomat și cărturar, valoros apologet al ortodoxismului, din acea epocă. Pentru studiile sale de mare erudiție și evlavie, contemporanii l-au poreclit: Platon al ortodoxismului. Aproape în toate țările europene au apărut scrierile sale, consacrate ideologiei creștine și vieții religioase. În românește opera sa a fost prezentată de arhimandritul Eufrosin Poteca, frații - proteguți de el - Filaret și Neofit Scriban, și Mihail Kogălniceanu. De altfel, Sturdza a fost epitropul onorar al seminarului Socola din Iași și al liceului regional din Chișinău. Ajutând pe sora sa, ilustra contesă Roxandra Edling (1786-1844¹), scriitoare și ea, cu distinse legături în societatea contemporană a Europei, Alexandru Sturdza înfăptuește la Odesa o operă impunătoare. La 1829, sub îndrumarea contesei, la Odesa se înființează societatea de binefacere a femeilor, căreia îi revine un rol important în ajutorarea înfometaților orașului, la 1833. După dorința contesei, ea este înmormântată la marginea mării, la Fântâna de Mijloc; deasupra mormântului nobilei femei, fratele ei zidește biserica sf. Invieri, sfântită la 4 August 1846. Lucrările le realizează arhitectul Francesco Marandi, iar picturile - Berteni, din Milano.

Totodată, Alexandru Sturdza continuă opera filantropică a contesei Edling, prin întemeierea, la 21 Noembrie 1850, a ospiciului din Odesa - numit dela 29 Septembrie 1859, de Împăratul Alexandru II, - ospiciul „Sturdzesc” (azil de bătrâni, spital pentru femei și copii etc.). Și aici se zidește o biserică, Sturdza fiind un promotor al ideii creerii surorilor de caritate, educate într'un spirit creștinesc²). Iar în jurul bisericii sturdzești

1) Al. Sturdza, *Prinos în amintirea contesei Ruxandra Edling, născută Sturdza*, — Odesa, 1848.

2) *Odesa, op. cit.* pp. 506-503 și 714-716. — Al. Sturdza, *Indrumările surorilor de caritate*, Odesa, 1852.

a sf. Invieri, se încheagă gospodăria mănăstirii de călugărițe, a sf. Mihail.

În viața culturală a Odesei, salonul contesei Edling joacă un rol însemnat. La 1834, în acest salon se redactează revista „Darul săracilor”, însoțită de almanahul francez: „La Quêteuse”. Dela 1828, Alexandru Sturdza și sora sa se află printre membrii Societății agricole din sud, a cărei vice-președinte e ales Sturdza însuși. Aceeași demnitate el o ocupă în Societatea de istorie și arhitectură din Odesa, întemeiată la 1839. Spațiul restrâns al acestei schițe nu ne permite să înfățișăm măcar în parte înfăptuirile marelui român, care moare la Odesa, la 13 Iunie 1854,¹⁾ opera filantropică fiind continuată de fiica sa, prințesa Maria Gagarin (1823-1891).

2. - La 9 Mai 1837, s'a înființat eparhia Hersonului și a Tauridei, în fruntea ei fiind numit Arhiepiscopul **Gavriil** (Rozanov) al Ecaterinoslavului. În limitele acestei eparhii au intrat și părțile eparhiei Chișinăului, cuprinse între Nistru și Bug. La 20 Iulie, Arhiepiscopul Gavriil a sosit la Odesa, două zile mai târziu slujind cel dintâi serviciu divin, la catedrală. La 17 August, s'a înființat consistorul local; la 11 Septembrie, s'a sfințit biserica reședinței episcopale, închinată sf. Nicolae. În sfârșit, la 1 Octombrie, s'a inaugurat solemn seminarul teologic, de față fiind Arhiepiscopul, Mitropolitul Gherasim al Adrianopolului și Al. Sturdza; rector a fost numit arhimandritul Porfirie Uspenschi, renumit teolog și scriitor, autorul *Cărții ființei mele*²⁾.

Arhiepiscopul Gavriil (Rozanov) rămâne în fruntea eparhiei dela 9 Mai 1837 până la 1 Martie 1848. Născut la 1781, la Costroma, este un cărturar - istoric, autor al unei *Descrieri istorico-cronologice a bisericilor din eparhia Odesei și Tauridei* (Odesa 1858), publicând alte interesante articole în „Notițele Societății de

1) G. Bezviconi, — *Din vremea lui Alexandru Sturdza*, „Din trecutul nostru”, Chișinău, 1936, nr. 36-39, pp. 35-81.

2) *Odesa, op. cit.* pp. 643-646. Printre foștii elevi ai acestui seminar, la 1894, sunt amintiți: Episcopul Nicolae Ziorov al Americii, Episcopul Vladimir (Sincovschi) din Vladicaucaz, Mitropolitul Climent al Târnavei, Mitropolitul Grigorie al Durostolului ș. a. Despre reînălțarea seminarului, publică o broșură M. Tarasevici, la 1903.

istorie și antichități“ din Odesa. Activitatea sa e apreciată de Al. Sturdza¹⁾; merită a fi semnalat interesul acestui vrednic Arhiepiscop față de destinul tragic al criminalilor, care trebuiesc călăuziți spre ispășirea păcatului.

3. – Dela 24 Februarie 1848, la conducerea eparhiei e numit cel mai ilustru Ierarh al Odesei Arhiepiscopul **Inochentie** (Borisov). Este un celebru teolog, ca orator influențat de Ioan Gură de Aur și Bossuet, admirabil administrator, reformator și iubitor al trecutului.

Născut la 1800, la Eleț (Oriol), își ia la 1829 doctoratul în teologie la academia din Chiev, al cărei rector ajunge în anul următor. Dela 1836, e Vicar al Mitropoliei Chievului, iar la Odesa e transferat din Harcov. Este un prieten al lui Al. Sturdza, care traduce în franțuzește și le publică la 1846, la Paris, predicile lui Inochentie: *Prima săptămână a Postului Mare*²⁾.

Arhiepiscoul Inochentie a introdus în teologia rusească expunerea istorică și de istorie comparată. El s'a folosit în scrierile sale, în largă măsură, de literatura apuseană și izvoarele inițiale ale ortodoxiei. Arhiepiscopul a sprijinit mult propășirea vieții religioase, la biserici și mănăstiri, acordând o deosebită grijă stării morale și materiale a clerului. El a înființat, la Odesa, „parohia bulgară“ care a contribuit în mod deosebit la adăpostirea și dezvoltarea culturală a numeroși tineri bulgari.

La 22 August 1849, s'a făcut prima procesiune în amintirea întemeierii Odesei, prohodul pornind dela mănăstirea sf. Mihail la catedrală³⁾. La această solemnitate a participat și Mitropolitul Iosif Agatopol, care locuia, în retragere, în mănăstirea Corsuni. La 8 Mai 1852, a avut loc cea dintâi ceremonie a aducerii sf. Icoane de minuni făcătoare a Maicii Domnului, dela Casperovca la Herson. În anul următor s'a înființat vicariatul Odesei locuind la Herson.

La 10 Aprilie 1854, Sâmbăta Mare, în timpul unui

1) Preot S. Petrovski, *Catedrala din Odesa, op. cit.*, p. 122.

2) Scrisorile lui Al. Sturdza către Inochentie le publică N. Borosov, la 1888. Corespondența Arhiepiscopului, în „Buletinul eparhial al Hersonului“, 1881, nr. 1, 8 și 9.

3) Al. de Ribas, *Vechea Odesă*. Odesa, 1913, p. 9.

solemn serviciu divin la catedrală, flota engleză și a aliaților ei a început bombardarea Odesei. Marele Ierarh, păstrând tot calmul și dând dovada unei înălțătoare pilde creștinești, a continuat serviciul divin, după care a ținut o lungă predică de îmbărbătare a populației. În timpul acestui război, dela 6 August 1854 până la 20 Mai 1856, sf. Icoană făcătoare de minuni a Maicii Domnului, din Casperovca, se afla la Odesa, astfel introducându-se obiceiul de-a o aduce în fiecare an, la catedrala locală.

Arhiepiscopul Inochentie a murit la 26 Mai 1857, fiind deplâns de întregul popor¹⁾.

4. — Un succesor destoinic al lui Inochentie a fost Arhiepiscopul **Dimitrie** (Muretov), născut la 1806, în părțile Riazaniei, și numit la 11 Iunie 1857 la Odesa, rămânând aici până la 2 Octombrie 1874²⁾, trecând apoi la Iaroslav și Volynia, însfârșit întorcându-se la Odesa, la 20 Februarie 1882, și conducând această eparhie până la deces, la 14 Noembrie 1883.

Student și profesor al academiei din Chiev, bun orator, profund cunoscător al teologiei și combatând felul învechit de predare a ei, din modestie acest erudit cărturar nu și-a publicat decât unele predici. El a atras o dragoste caldă a populației, pentru calitățile sale excepționale sufletești, de o bunătate rară și o activitate de binefacere neprecupețită.

În timpul păstoriei la Odesa a Arhiepiscopului Dimitrie, la 1869, Domnitorul Carol al României a vizitat localitatea.

5, 6 și 7. — Între prima și a doua păstorie a lui Dimitrie, la Odesa s'au perindat trei Arhiepiscopi: între 25 Octombrie 1874 și 19 Noembrie 1875 — **Leontie** (Lebedinschi) al Podoliei, decedat la 1892, în calitate de Mitropolit al Moscovei; între 16 Noembrie 1875 și 28 Februarie 1877 — **Ioanichie** (Gorschi) al Varșoviei,

1) M. Pogodin, — *Coroana pe mormântul lui Inochentie* (1864) — N. Barsov, *Material la biografia lui Inochentie* (1884 și 1887). Preot Butchevici, *Inochentie Arhiepiscopul Hersonului*, (Petersburg, 1887).

2) Dela 1860, a început să se publice „Buletinul eparhial al Hersonului”, încetăt să apară pe la 1920 (cam odată cu ziarul „Patria Noastră”, care prezintă și el un material interesant pentru viața bisericească locală).

decedat la Odesa; și între 15 Aprilie 1877 și 6 Februarie 1882 - **Platon** (Gorodețchi), decedat la 1891, în calitate de Mitropolit al Chievului.

8. - Dela 12 Decembrie 1883 și până la încetarea sa din viață, la 27 Decembrie 1890, la Odesa a păstorit încă un Arhiepiscop de mare valoare morală și spirituală, **Nicanor** (Brovcovici). Născut la 1826, în părțile Mohilăului, doctor în teologie și filosofie, fost rector al academiei din Cazani și Episcop la Ufa, Nicanor a lăsat opere filosofice, care-l fac remarcabil pentru Uberweg - Heintze, în *Istoria filosofiei moderne*, și Vladimir Soloviov¹⁾. Predicile sale, printre care cele îndreptate împotriva filosofiei dezastruoase a lui Tolstoi, merită un interes deosebit. Mic la statură, pătruns însă de o energie nelimitată, el însufla pretutindeni viață și activitate.

9. - Retras, ca un pustnic, între 12 Ianuarie 1891 și 9 August 1893, a condus eparhia Hersonului fostul Arhiepiscop al Chișinăului, **Serghie** (Liapidevschi, 1820-1898). A fost și el rector de academie, la Moscova, unde a ajuns, în ajunul morții, mitropolit. Opera teologică a lui Serghie înfățișează un spirit anticatolic. Unele din predici, au apărut la Odesa, în 1893²⁾.

10. - Dela 3 Septembrie 1893 până la 26 Martie 1905, la Odesa a păstorit bătrânul **Iustin** (Ohotin, 1828-1907), transferat aici din Cursc și decedat, pensionar, în mănăstirea Noul Ierusalim (Moscova). Acest Arhiepiscop a condus eparhia cu multă băgare de seamă, închis mai mult în cancelarie.

11. - Ajungem la cel din urmă Ierarh al Odesei, de până la revoluția din 1917, Arhiepiscopul **Dimitrie** (Covalnițchi). Născut la 1839, în Volinia, acesta a fost rector al academiei din Chiev, fiind transferat la Odesa din Cazani. Inzestrat cu o deosebită cultură, dar și sever administrator, Dimitrie a zidit impunătoarele case ale actualei „Misiuni Ortodoxe“. Aici trebuia să ia ființă centrul vital al eparhiei, din care să pulseze credința

1) „Revista Ortodoxă“, V, 1877.

2) N. Corunschi „Citiri folositoare pentru suflet“, V-IX, 1898, și II, 1899. — Preot N. Milovschi, „Credința și Biserica“, I, 1899, Odesa.

călăuzită într'un spirit modern. O enormă sală de conferințe, alături de biserică, o tipografie, o bibliotecă și altele, prezenta această „Citadelă a Ortodoxiei“ Casa eparhială a lui Dimitrie¹⁾. Arhiepiscopul a lipsit câțva timp, inspectând academiile teologice din țară, murind apoi, la 3 Februarie 1913, și fiind cel din urmă înmormântat la catedrala din Odesa.

Trebue să mai amintim pe venerabilii preoți care au contribuit și ei la propășirea vieții bisericești din Odesa. Protoereul Mihail Pavlovski (1809-1898), s'a bucurat de prietenia lui Al. Sturdza²⁾; el a rostit un discurs la înmormântarea contesei Edling. Elev al lui Inochentie, Pavlovski a fost cel dintâi profesor de teologie al Universității din Odesa³⁾.

Un alt protoiereu de seamă a fost Arsenie Lebedintsev († 1898), apreciat și pentru activitatea sa de cercetător al trecutului local. Asemenea studii le-a făcut și cunoscutul profesor de seminar, Leon Mațevici, fost profesor la Chișinău și un mare admirator al vieții și activității lui Al. Sturdza. Un destoinic rector de seminar a fost protoiereul Martirie Cemenă.

Din sumara înfățișare a acestor Ierarhi ai Odesei se desprinde spiritul lor creator - creștinesc. Nu ne oprim decât asupra principalelor înfăptuiri, enunțate și ele doar în treacăt, deoarece propășirea acestei eparhii este uimitoare și necesită un studiu amănunțit. Opera cărturărească a marelui teolog, Inochentie, sau a succesorilor săi, Dimitrie (Muretov) și Nicanor, se înalță alături de nobila spiritualitate a ctitorului Odesei, Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni. Însemnătatea tuturor acestor Ierarhi poate fi stabilită și din faptul că aproape toți, până la venirea la Odesa, acest mare și important centru cultural, au fost profesori și chiar rectori ai unor academii teologice.

1) Un dosar, la Muzeul artelor din Odesa. În ce privește arhiva con-sistorului, în bună parte salvată, ea este depusă la „Misiunea Ortodoxă“, unde Mitropolitul Visarion a pus bazele muzeului și a bibliotecii eparhiale.

2) Corespondența lui Al. Sturdza către M. Pavlovski, s'a publicat la 1895, la Odesa.

3) A. Marchevici, — *Aniversarea de 25 de ani a Universității Imperiale a Novorosiiei*, Odesa, 1890. Printre primii membri onorari ai Universității găsim pe Arhiepiscopul Dimitrie (Muretov) și Episcopul Porfirie (Uspenschi), la 1836.

IV

EPISCOPII-VICARI.

Eparhia Hersonului și a Odesei, începând cu 14 Martie 1853, a avut o serie de Vicari¹⁾, = Episcopi care au dezvoltat și ei o rodnică activitate în orașele lor de reședință, la Herson, Elisavetgrad și Nicolaev. Vicariatul s'a înființat din inițiativa ilustrului Arhiepiscop Inochentie care l-a desemnat pe cel dintâi Episcop-Vicar al Hersonului, în persoana fostului său coleg dela academie, Policarp (Radchevici), arhimandritul mănăstirii sf. Adormiri din Bahcisarai, hirotonisit la 4 Iulie 1853. La 12 Iulie 1858, Policarp a fost transferat Episcop la Oriol, murind la 1867.

Al doilea Vicar a fost Antonie (Smolin), numit la 21 Noembrie 1858, transferat la Penza la 9 Noembrie 1862 și decedat la 1877.

Al treilea Vicar a fost Sofronie (Socolinschi), la 12 Noembrie 1871, transferat în Turchestan și încetat din viață la 1877.

Hirotonit la 1872, ajunge Vicar Natanail (Soborov), dela 1879 Episcopul Arhanghelscului.

Până la 3 Ianuarie 1883, Vicar a fost Izrail (Miculinschi), viitorul Episcop Ostrojschi, decedat la 1894.

Episcopul Dalmat (Dolgopolov), hirotonit la 10 Aprilie 1883 a încetat subit din viață la 23 Decembrie a aceluiași an, fiind înmormântat în catedrala sf. Adormiri, din Herson.

La 26 Mai 1886, în locul său a fost numit Nicolae (Zarchevici), Episcopul Novomirgorodului, bun cărturar, decedat la 1885.

1) Preot S. Petrovski, *Catedrala*, op. cit., p. 374 și urm. La Ruși arhieriei vicari li se spune episcopi.

Iustin (Polianschi), Vicar între 10 August 1885 și 16 Decembrie 1889, când a fost numit Episcop la Tobolsk, a murit, în retragere, la mănăstirea Grigorie - Biziucov din eparhia Hersonului, la 26 Septembrie 1903.

Nicolae (Adoratschi), a deținut vicariatul dela 1890 până la 8 Iunie 1891, când a fost transferat în America; a murit la 1896.

Memnon (Vișnevschi), a fost al doilea Vicar, la Elisavetgrad, dela 22 Ianuarie 1884, trecând la 7 Septembrie 1891 la primul vicariat, ca Episcop al Novomirgorodului. La 1903, i s'a schimbat titlul, în Episcop al Elisavetgradului, cinci luni mai târziu, la 6 Noembrie, Vicarul încetând din viață și fiind înmormântat la mănăstirea sf. Adormiri, din Odesa.

Succesorul său a fost al doilea Vicar (dela 3 Mai 1906), Chirion (Sadzaghelov) al Novomirgorodului, transferat la 23 Aprilie 1904 la Oriol¹⁾. El este autorul unei interesante scrieri despre *Vicarii eparhiei Hersonului*.

I-a urmat, la 1 Mai 1904, până la 25 Ianuarie 1907, Dimitrie (Sperovschi), Episcopul Novomirgorodului, transferat apoi la Sumâ și Riazani.

Succesorul său a fost Serghie (Petrov), numit la 22 Decembrie 1913, Episcopul Suhumschi.

Dela 23 Ianuarie 1914, Vicar a ajuns al doilea Vicar (dela 15 Noembrie 1906), Episcopul Elisavetgradului Anatolie (Camenschi), numit la 30 Iulie a aceluiași an Episcop la Tomsk. Locul său l-a ocupat fostul al treilea Vicar (dela 6 Noembrie 1913), Episcopul Nicolaevului, numit la 23 Ianuarie 1914 - al doilea Vicar, Alexie (Bajenov), născut la 1872, în guvernământul Tauridei.

La 1880, s'a înființat al doilea vicariat al eparhiei, ca Episcop al Elisavetgradului fiind hirotonit Neofit (Nevodcicov), cărturar, fost secretar particular al lui Al. Sturdza, profesor la seminarul teologic din Chișinău (1850-1858), apoi al celui din Odesa, între anii 1892-1898

1) Folosim anuarul: *Alcătuirea Sf. Sinod Dirigent al Rusiei și a terarhiei bisericești rusești*, pe 1917.

Arhiepiscop al Basarabiei, decedat, în retragere, la Ismail, la 9 Martie 1910, în vârstă de 88 ani.¹⁾

La 1884, pe Neofit l-a urmat sus numitul Memnon, urmând, la 7 Septembrie 1891, Acachie (Zaclinski), până la 1894, decedat la 1902.

Succesorul său a fost Ioan (Cratirov), dela 17 Ianuarie 1895, la 23 August a aceluiași an transferat rector al academiei din Petersburg.

Ca episcop, la Elisavetgrad, e numit Tihon (Moroșchin), încetat din viață la 27 Martie 1903 și înmormântat la mănăstirea sf. Adormiri, din Odesa.

I-a urmat Teodosie (Oltarjevschi), viitorul Episcop al Orenburgului, apoi, dela 18 Iulie până la 27 August 1905, Alexie (Dorodnițan), Arhiepiscopul de mai târziu - de tristă pomină - al Vladimirului.

Dela 27 August 1905 până la moarte, ce-a urmat la mănăstirea sf. Adormiri, din Odesa, la 22 Octombrie 1906 al doilea Vicar și Episcop al Elisavetgradului a fost Hrisant (Setcovschi), urmându-l Anatolie (Camenski), amintit mai sus, succesorii săi fiind, Alexie (Bașenov) și, dela 30 Iulie 1914, Procopie (Titov).

1) G. Bezviconi, *Din vremea lui Al. Sturdza, op. cit.*, pp. 71-72, comp. arhiva Arhiepiscopului Neofit, depusă la Muzeul Societății istorico-arheologice-bisericești din Chișinău (distrusă la 1941, de bolșevici); — Iosif Parhomovici, N. V. Nevodcicov, *pe urmă Arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului*, în „Revista” aceleiași Societăți, vol. XIV, 1922.

V

VIAȚA BISERICESCĂ A ODESEI SUB BOLȘEVICI ¹

Succesorul Arhiepiscopului Dimitrie (Covalnițki) a fost **Nazarie** (Chirilov), originar din cazacii de pe Don, născut la 1850 și venit aici la 8 Martie 1913, din Poltava. Izbucnirea revoluției l-a găsit pe evlaviosul, dar puțin hotărâtul bătrân, la Odesa. În curând, el a fost silit să cedeze controlul activității eparhiale unor comisari revoluționari, în frunte cu profesorul A. Pocrovski.²⁾ Plecând la Moscova, la alegerile de Patriarh, Nazarie a părăsit apoi conducerea acestei eparhii, fiind Mitropolit la Cursc. A murit totuși în retragere, la Odesa, la 22 Iulie 1928, fiind înmormântat în al II-lea cimitir.

Spre sfârșitul anului 1918, la Odesa a sosit noul șef al eparhiei, ales de cler și mireni, Mitropolitul **Platon** (Rojdestvenschi), un om de o inteligență vie și o înaltă cultură. Originar din Belgorod (Cursc), unde s'a născut la 1866, fost rector al academiei teologice din Chiev, Arhiepiscop în America, apoi la Chișinău (1914-1915), și Exarh al Georgiei, Platon s'a ilustrat pretutindeni printr'o largă activitate. Dar, în mijlocul frământărilor războiului civil, silit să părăsască de două ori Odesa,

1) Materialul despre viața eparhiei, dela 1913 încoace, ni l-au complectat: d. Nicolae Vl. Cisteacov, născut la 1875, absolvent al academiei din Petersburg, fost secretar de consistor, valoros cunoscător și autor de scrieri despre trecutul bisericesc al Odesei; apoi preoții: Teodor Florea, Nicolae Matveevici și Pavel Covalevski, protodiaconul Antonie Rinschi și d. Ioan T. Laricev din Odesa.

2) N. Cisteacov, *Viața bisericească a Odesei sub sovietici*, „Transnistria Creștină“, nr. 3-4, 1943, pp. 16-21.

el n'a putut să realizeze aici nimic. În Ianuarie 1220, Platon a plecat definitiv din Odesa, încetând din viață la 1934, ca mitropolit, în America.

La conducerea eparhiei a rămas Vicarul, Alexie (Bajenov), feciorul unui venerabil protoiereu din Sevastopol, fire slabă ca să se impună în atmosfera revoluționară ce domina spiritele. Spre a stăvili acest început de dezastru, Patriarhul Tihon l-a însărcinat cu conducerea provizorie a eparhiei pe Arhiepiscopul Teodosie (Feodosiev), care a plecat însă din Odesa, precum mai înainte a părăsit Smolenscul, cedând în fața bolșevicilor. În fruntea eparhiei iarăși a rămas Episcopul Alexie. El a aderat fățiș, în Iunie 1922, la mișcarea „obnovlenților” (reînnoitorilor).

În acea vreme, stăruința bolșevicilor de-a distruge Biserica se manifesta din ce în ce mai insistent, prin crearea unor mișcări dezidente. Doctrina religioasă se moderniza și serviciul divin se simplifica din ce în ce mai mult. Astfel apar: așa zisă „biserica vie”, apoi o grupare a „renașterii bisericești” și „biserica apostolică veche” a lui Alexandru Vedenschi, faimosul „mitropolit” bolșevic.¹⁾

Se înregistrează și unele tendințe de-a aduce viața eparhială locală sub auspiciile diferitelor organizații ucrainiene, adevăratul Mitropolit al Chievului, Vladimir, bătrân septegenar, fiind omorât în mod sălbatec, la 1917, de bolșevici.

Fostul Episcop Alexie, declarându-se adept al „obnovlenților”, a fost numit „mitropolit” la Cazani, iar la Odesa s'a instalat „mitropolitul” Evdochim (Meșcerschi), născut la 1869, fost rector al academiei din Moscova și Arhiepiscop Nijegorodski. Manifestându-se foarte ostil clerului, care nu se supunea în totul noii conduceri, și reținut deseori la Moscova, Evdochim a pierdut în sânul poporului orice popularitate. Locotenent al său era „vicarul”, Iuvenalie (Moșinski).

La 1923, în ajunul unui sobor, care urma să se adune la Moscova sub oblăduirea „bisericii vii”, ca să mărească frământările interne ale Bisericii, bolșevicii l-au

1) Protoiereu Teodor Florea, — *Din durerile trecutului*, „Transnistria Creștină”, nr. 3-4, 1943, pp. 4-15.

eliberat, pentru un oarecare timp, pe Patriarhul Tihon. Ca reprezentant al său, la Chiev s'a așezat Mitropolitul Mihail, la Odesa venind Episcopul Alexandru (Raevschi). Pe la 1927, aici se instalează Mitropolitul **Anatolie** (Grisiuc), născut la 1881, fost rector al academiei din Cazani, deportat pe la 1936 și decedat vreo doi ani mai târziu, în regiunea Comi, însoțit de rugăciunile fostului său adversar din Odesa, Arhiepiscopul Iuvenalie, care încă aici încerca să se împace cu Biserica condusă de Patriarh. Deportați, în scurt timp, au fost și succesorii Mitropolitului Anatolie: Episcopul Tihon (Rusinov) și Vicarul Teodosie (Chirică), fost misionar român din Basarabia.

Părăsit de cler și popor, „mitropolitul“ Evdochim cedează definitiv postul său lui Iuvenale. Acesta se află sub jurisdicția ierarhică a „mitropolitului“ autocefal al Ucrainei, Pimen al Harcovului, care totuși nu acceptă nici el unele maxime ale „bisericii vii“. Pe la 1929, Iuvenalie a fost deportat, iar în locul său a fost transferat, ca „mitropolit“, Constantin (Spaschi), fost inspector al seminarului teologic din Odesa, hirotonit „episcop“ de „mitropolitul“ Evdochim, ca „vicar“ la Nicolaev, ajungând apoi „mitropolit“ la Cursc. Bun teolog, dar fire slabă, Constantin se lasă intimidat de comisarii bolșevici și predică împotriva Bisericii, al cărei Patriarh a încetat din viață la închisoare, la 1925. Nu scapă nici el de surghiun, pe la 1937, decedând în drum, în apropierea Sverdlovscului. Pe când Constantin se afla încă la Odesa, pentru un scurt timp vine aici, din Chirovgrad, ultimul „episcop“, Chiril (Cvasenco), fost preot, deportat și el. Astfel, încetează să existe și această încheiere formală a „obnovlenților“, dela început încurajată de bolșevici, spre a sluji drept „coadă de topor“ pentru distrugerea adevăratei biserici.

Trebue să amintim aici, că la Odesa au locuit, în trecere, Arhiepiscopul Anastasie (Gribanovschi) și Episcopul Gavriil (Cepura), emigrați în străinătate, Episcopul Gherasim și alții. Închis într-o casă de nebuni, a murit la Odesa, Episcopul Mohilăului, Lolie (Iurievski), fost director al școlii spirituale din Edinița (Basarabia); la Odesa, sub influența Mitropolitului Anatolie, el a părăsit

pe „obnovlenți“; a fost înmormântat la marginea cimitirului din Slobodca. Mai amintim, că Vicarul Procopie (Titov) al Elisavetgradului a fost deportat, în urma unui proces demonstrativ, din 1922; aceeași soartă jalnică au împărțit-o: Episcopul Pavel (Colosov), preot hirotonit la 1919, energic luptător împotriva „obnovlenților“, decedat la Nicolaev; Onufrie, succesorul lui Procopie, deportat; și Partenie, din Ananiev, deportat, trăind apoi în apropierea Patriarhului Tihon. Din „vicarii“ „obnovlenți“ menționăm pe: Iosif (Mihalciuc) din Pervomaisc (Golta) arestat la 1937; Antonie (Panchiev); Dimitrie (Galițchi), fost preot, locuind la Balta și neacceptat de populație, la Herson; și Iosif al Hersonului. „Mitropolitul“ Iuvenalie și „episcopul“ Dimitrie (Galițchi), decedat, și Antonie (Pancheev), deportat, s'au pocăit în fața Patriarhului, fiind din nou hirotoniți Episcopi, lui Iuvenalie recunoscându-i-se numai rangul de Arhiereu.¹⁾ Pentru Republica moldovenească, la Balta s'a înființat o episcopie specială, în frunte cu Gavriil Rohot²⁾.

În ce privește preoțimea, la începutul anului 1934 moare protopresviterul Serghie Petrovski, cel mai distins istoric al eparhiei locale, iar pe la 1936, – celălalt protopresviter, Ioan Strelbițchi, autorul unor importante scrieri. Un preot – cărturar, Alexandru Vedenschi (a nu se confunda cu „mitropolitul“ bolșevic), a fost deportat. Același destin tragic l-au avut preoții absolvenți ai academiei, români din Basarabia: Pavel Solohor, protopop la Nicolaev, decedat la 1923, la închisoare, ca un luptător împotriva „obnovlenților“; Alexe Popovici, fost protopop la Tiraspol, surghiunit, și Teodor Florea,³⁾ actualul protoiereu al Odesei, deportat, ca și preoții: Nicolae Matveevici,⁴⁾ Ștefan Labocevski, Mihail Muretov, Daniil Beliaevski, Pavel Covalevski și mulți alții.

1) N. Cisteacov. *op. cit.*, p. 21.

2) Com. de Arhimandritul Antim Nica, care va publica, în această privință, un studiu, în „Transnistria creștină“.

3) Născut la 1881, la Albineț (Bălți), fost elev și profesor al seminarului teologic din Chișinău.

4) Preot-compozitor, născut la 1867, o rudă a poetului basarabean preotul Alexe Mateevici. Bunicul său, Vasile, a pibegit din Serbia la Selișmet (Tighina), lăsând doi feciori în Basarabia: Elpidifor și Antonie, și un al treilea fiu, în județul Ananiev, din Transnistria.

Se pare că nicăieri ca la Odesa, cu atâta furie nebună nu s'au devastat Sfintele lăcașuri. Inspectorul cultelor, evreul Baranovici, poartă pe conștiința sa o mare parte a acestor crime. Această distrugere a bisericilor, începută mai demult, a culminat cu aruncarea în aer în primăvara anului 1936, a catedralei. După ce a stat un an închisă și a fost jăfuită, până și mormintele profanate, ¹⁾ catedrala a fost aruncată în aer de același Baranovici și un inginer polon, deși se proiecta să se înființeze acolo un muzeu anti-religios. La începutul decadei a patra, vechiul cimitir, din capătul străzii Preobrajenscaia, cu sf. biserică și sute morminte istorice și monumente de artă (al feldmareșalului Radețki, al conșilor Stroganov, al prinților Mavrocordat, al familiilor Cheșco din Basarabia, Anatra, Lighin ș. m. a.), a fost nivelat cu pământul. De trei ori a fost aruncată în aer și catedrala militară, de lângă colegiul de artilerie. La fel, prin 1928 a fost aruncată în aer mănăstirea de călugărițe, sf. Mihail, a cărei clădire artistică împodobește strada Marazli. Au fost distruse bisericile: Pocrovskaia, de pe bulevardul Alexandru; Petru și Pavel, de pe strada Petru și Pavel; Meșcianscaia - sf. Înălțări, din capătul străzii Tiraspol; Stretinscaia, de pe piața Nouă; Botanică (sf. Nicolae), de lângă seminar; Sf. Nicolae, din port; două biserici dela Peresăpi (Nicolae și Crestovozdvijenscaia), unde al treilea lăcaș - Cazanschi - s'a refăcut în club, ca și bisericile Greceasca, a lui Grigorie Teologul, mănăstirile sf. Pantelimon și Andrei, și altele. Noua biserică catolică a fost distrusă, iar în biserica Armenească s'a instalat muzeul anti-religios; aici s'a adus și sf. Icoană de minuni făcătoare a Maicii Domnului din Casperovska, salvată ca prin minune din acest „muzeu“, distrus peste câteva zile, în ajunul eliberării Odesei, în timpul unui bombardament. Astăzi, sf. Icoană a fost depusă la biserica Adormirii. Alături de cluburi, în biserici se instalează căminuri și cinematografe. Biserica sf. Invieri, de

1) Osemintele Arhiepiscopilor și ale prințului Voronțov, înmormântați în catedrală, după dărâmarea catedralei din Odesa, au fost scoase și reîngropate la marginea cimitirului din Slobodca, în două morminte.

la Fântâna de Mijloc, ctitoria și locul de veșnică adormire a darnicilor binefăcători ai Odesei, românul - cărturar Alexandru Sturdza și sora sa, contesa Roxandra Edling, a fost prefăcută și ea în ospătărie, apoi într'un club, iar mormintele lor profanate și folosite ca varnițe. În schimb, la al II-lea cimitir ortodox, găsim mai multe morminte evrești, tocmai lângă unicul lăcaș din Transnistria deasupra căruia s'a înălțat până la alungarea bolșevicilor sf. Cruce, biserica sf. Dimitrie, la care a slujit și continuă să slujească preotul Vasile Bragă.

VI

MISIA ROMÂNEASCĂ ÎN TRANSNISTRIA.

După liberarea Transnistriei de robia bolșevică, Mareșalul Ion Antonescu înființează, la 15 August 1941 „Misiunea Ortodoxă Română în Transnistria“, cu scopul de a încreștina din nou și de a organiza viața bisericească a ținuturilor dintre Nistru și Bug¹⁾.

În dorința de a da acestei vieți religioase din Transnistria o dezvoltare și mai mare, la 16 Noembrie 1942 Mareșalul Ion Antonescu, împreună cu Patriarhul Nicolae al României, cheamă în fruntea „Misiunii“ pe Mitropolitul Visarion Puiu. Fiu al Moldovei, studiile sale și le-a terminat în București și la academia teologică din Chiev, marea ctitorie a ilustrului român, Mitropolitul Petru Movilă. Ierodiaconul Visarion Puiu a scris câteva prețioase amintiri, despre această ședere în sânul Ortodoxiei din răsărit, unde a cunoscut și pe un alt mare român, de obârșie din județul Hotin, Mitropolitul Arsenie Stadnițchi.

Propriu zis, Vlădica Visarion niciodată nu și-a „terminat“, într'un înțeles mai larg al cuvântului, studiile sale. El le continuă până în prezent, manifestându-și un interes viu față de orice operă valoroasă, dar mai cu seamă față de scrierile religioase, istorice și filosofice.

Pătruns din tinerețe de spiritul universal al creștinismului și însemnătatea Bisericii îndrumătoare a întregii omeniri, concepția sa despre Biserică și cler este din cele mai înălțătoare, pornind dela Învățătura lui Hristos, scrierile Apostolilor și studiile apologetice ale celebrilor

1) Primul an „Misiunea“ a fost condusă de Arhimandritul Iuliu Scriban, profesor al facultății de teologie din București.

naintași - conducători ai Ortodoxiei. Încă din primii ani ai activității sale, călugărul și cărturarul român a cunoscut strălucita splendoare a Bisericii din Răsărit, care a lăsat urme neșterse în sufletul multor mari Ierarhi ai Bisericii noastre, discipoli ai așezămintelor din Chiev ale Mitropolitului Petru Movilă, începând cu eruditul Episcop Melchisedec și terminând cu Patriarhul Nicodem al României. Continuându-și opera de studiere a organizărilor vii ale Bisericii creștine de pretutindeni, Vlădica Visarion a vizitat nu numai țările vecine, Răsăritul apropiat și Occidentul, dar și țările nordice și Iranul, Irakul și Siria, îndreptându-și ochii spre răsăritul mai depărtat. Din toate aceste țări, Ierarhul român aducea o flacără magică, a existenței umane, ce trebuia să ne intereseze. E destul să-i recitim impresiile din călătoria sa în Iran și Irak, sau să ne aducem aminte despre vizita la Helsinki, unde, la muzeul mareșalului Mannerheim, Episcopul Visarion găsește cheia de aur a cetății noastre istorice, Hotinul. Acestor relații duhovnicești, de largi concepții medievale ale unor Vlădici îndrumători nu numai ai spiritualității religioase, dar și civile, corespunde mesajul Mitropolitului Visarion către conducătorul statelor sovietice, în dorința de-a se pune capăt persecuției religioase din Rusia Sovietică, și protestul său nobil, adresat direct legăției sovietice, împotriva răpirii sălbatice a Basarabiei și a Bucovinei de Nord, în 1940. E cunoscut apoi apelul său îndreptat bisericilor ortodoxe pentru redeșteptare.

Transnistria auzise despre Vlădica Visarion încă din înfăptuirile sale mărețe din Basarabia vecină, când, după Unirea din 1918, Arhiepiscopul Nicodim, actualul Patriarh al României, a fost numit șef al eparhiei din Basarabia, ilustrând tradiția românească a neuitatului Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, el a chemat îndată, la Chișinău, și pe arhimandritul Visarion Puiu. În calitate de Exarh al mănăstirilor basarabene, despre care a scris o monografie, Arhimandritul a reorganizat așezămintele sfinte, ctitoriile Voevozilor Moldovei, zdruncinate de duhul revoluției rusești, păstrându-le străvechiul spirit monahal al ortodoxiei. El a trecut apoi, Episcop la Argeș.

Când la 1923, s'a reînființat vechea episcopie a

Hotinului, îndrumată cu atâta destoinicie, în secolul al XVIII-lea, de cărturarul Episcop Amfilohie Hotiniul, în fruntea acestei episcopii a fost ales Episcopul Argeşului, Visarion Puiu.

Venit în oraşul Bălţi de după revoluţie, localitate caracterizată ca o băltoacă înstrăinată, în 14 ani de şedere în această eparhie, Episcopul a făcut minunea creştinească de-a fi reaşezat pe vechile ei temelii Biserica lui Hristos şi ca un al doilea Petru Movilă, a ştiut să îndrepte sute de milioane de lei, aproape fără sprijinul guvernului, în opera de renaştere bisericească, zidind vreo 50 de biserici şi reparând alte 360 de lăcaşuri sfinte. Din mănăstirile părăsite, mai cu seamă la Dobruşa şi Japca¹⁾, Vlădica Visarion a creat o adevărată obşte creştinească, model şi în aşezarea ei gospodărească.

Pe lângă o largă activitate misionară de combatere a sectelor, care se înmulţeau în Basarabia, pe lângă o înălţătoare operă spirituală religioasă şi culturală, Episcopul Visarion a avut darul de a crea din Bălţi un centru românesc, vestit de data aceasta nu numai prin viaţa lui economică, dar şi prin frumoasele biserici înălţate în toate cartierele oraşului, un palat în stil românesc al episcopiei şi o splendidă catedrală. Inaugurarea acestei catedrale, a sfinţilor Constantin şi Elena, la 2 Iunie 1935, a fost apoteoza activităţii marelui ierarh, - solemnitate la care au participat, într'un serviciu religios, sub bolta noii catedrale, Regele cu tânărul Voevod Mihai, şi reprezentanţii câtorva comunităţi ortodoxe: Mitropolitul Maximos al Halchedonului, reprezentantul Patriarhului de Constantinopol, Episcopul Sava al Liublinului, Arhimandritul Adamanţios, directorul sf. Sinod din Constantinopol, şi alţii.

La 16 Octombrie a aceluiaşi an, Episcopul Visarion a fost ales Mitropolit al Bucovinei, unde păstorind patru ani şi jumătate a continuat nobila sa activitate. Pecând stătea în resemnare, la mănăstirea Neamţului, urmăria atent evenimentele istorice ce se desfăşurau în jurul său, aşteptând momentul, când desăvârşita lui cultură creşti-

1) G. Bezviconi, *Mănăstirea Japca din judeţul Soroca*, Bucureşti, 1842, Colecţia de documente „Mitropolitul Visarion Puiu“.

nească și experiența de ierarh vor putea sluji și mai mult Creștinismului.

Transnistria rămânea în centrul preocupărilor sale. Regreta clipele ce se scurgeau și aștepta prilej să refacă ceea ce a distrus, în aparență, bolșevismul, căci distruse au rămas numai zidurile unor lăcașuri sfinte, dar credința în Dumnezeu trăește în sufletul poporului. Continuând tradiția pilduitoare a lui Petru Movilă și a lui Gavriil Bănulescu-Bodoni, Mitropolitul Visarion Puiu pășește în fruntea cruciadei române, ca să reazeze sfânta Cruce, la înălțimile convenite, dincolo de Nistru, în zarea Răsăritului, și reînviind în sufletul mulțimei frumoasa credință de odinioară, dar în manifestări mai drepte și mai roditoare.

Intâmpinat de întreaga populație a orașului Odesa și de autoritățile provinciei în chip sărbătoresc, în ziua de 6 Decembrie 1942, a pornit îndată numeroase lucrări de refacere bisericească, încât nădărdim a vedea curând roadele activității sale și aici ¹⁾.

1) Până în clipele tipăririi acestor pagini, Mitropolitul Visarion, a restaurat reședința, a pornit lucrările de restaurare a unei biserici pentru a deveni o măreață catedrală, a reparat o bună parte din palatul „Arhiepiscopul Dimitrie” pentru cancelariile Misiei, a redeschis cursuri seminareale pentru preoți, a reînființat tipografia, atelierele de obiecte bisericești, atelierul de lumânări, azilul de bătrâni, un orfelinat și continuă, repararea de biserici.

11 23

6049/15 (1/1)